

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE KATAR-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Fatih YILDIRIM*

ÖZ

Katar, Basra Körfezinde küçük bir ülke olmasına rağmen uluslararası alanda adından söz ettirecek işler yapan bir ülke olarak yaklaşık 400 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmış, ancak 1971'de bağımsızlığını kazandıktan sonra petrol ve doğalgaz zenginliğiyle ekonomik olarak çok güçlenmiş bir ülkedir. Arap Baharından sonra ise dış politikada etkin olmayı başarmış ve diğer bölge ülkelerinden ve Körfez ülkelerinden farklılaşan bir dış politika sergilemiştir. Türkiye ile olan ilişkileri 2000'li yıllar sonrasında artan Katar, Türkiye ile aynı paralelde politikalar izleyerek ilişkilerini günden güne güçlendirmiştir. Bu noktada küçük ama çok önemli bir ülke olan Katar'ın Türkiye ile olan ilişkilerinin gittikçe artan bir ivmeyle yükselmesinin; bir tercih mi yoksa zorunluluk mu olduğu sorusu karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada bu soruya cevap aranacak ve bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Basra Körfezi, Karşılıklı Bağımlılık, Katar Krizi, Katar Tarihi, Türkiye-Katar İlişkileri

FROM OTTOMAN'S TO PRESENT QATAR-TURKEY RELATIONS

SUMMARY

Qatar is a small country in the Persian Gulf, it was under Ottoman rule for 400 years as a country that made its mark in the international arena, but after gaining its independence in 1971, it has been an economically strengthened country with its wealth of oil and natural gas. After the Arab Spring, it managed to be effective in foreign policy and exhibited a foreign policy that differs from the other Gulf countries. Relations with Turkey increased after the 2000s, Qatar, in parallel on the same policy with Turkey have strengthened their relationship by monitoring day to day. At this point, a very important question emerges; as small but very important country a Qatar and Turkey bilateral relations will rise with a growing momentum, is it preference or requirement? In this article, an answer to this question will be sought and an attempt will be made to reach a result.

Keywords: Persian Gulf, Interdependence, Turkey-Qatar Relations, Qatar Crises, Qatar History.

* Doktora Öğrencisi, Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, ORCID: 0000-0003-0860-1989, fyildirim@gmail.com

Giriş

Katar; Ortadoğu bölgesinde Basra Körfezinde yer alan 11.521 km² karaya sahip kıyıları 550 km, kara sınırı 60 km ve kara sadece sınırı Suudi Arabistan ile komşu olan bir yarımada ülkesidir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020). Osmanlı Devleti, 1517 yılında Yavuz Sultan Selimin Mısır seferi ve Ridâniye Savaşı sonucunda genel olarak Arap dünyasına hâkim olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise Bağdat, Basra ve Lahsa bölgeleri Osmanlı hâkimiyetine girmiş; Fars körfezinin adı Basra körfezi olarak anılmaya başlanmış ve 1555 yılında Katar'ın da içinde yer aldığı Lahsa Beylerbeyliği oluşturulmuştur (Kurşun, 2018). Katar bu tarihten 1. Dünya Savaşı sonuna kadar Lahsa Beylerbeyliği'ne bağlı bir kaza olarak Osmanlı hakimiyetinde kalmış, salyaneli¹ vilayet olarak yerel yöneticiler ile bölge idare edilmiştir.

İngiltere'den 1 Eylül 1971 yılında bağımsızlığını kazanan Katar (Öztürkler, 2012: 77), bağımsızlığını kazanmasından sonra bir ülke için kısa sayılabilecek bir zaman diliminde Ortadoğu bölgesinin geleneksel Arap aşiret yapısından modern bir ülkeye dönüşmüş, inci ve balıkçılık üzerine kurulu bir ekonomik yapıdan, çok yüksek kişi başına gelire sahip bir ülke haline gelmiştir (Başkan, 2012). 1990'lı yılların başında petrol fiyatlarında yaşanan düşüşün Katar için ciddi bir ekonomik krize sebep olmasının sonucunda, 1995 yılında bir darbeye Hamad bin Halife es-Sani babasını iktidardan indirerek yeni Emir olmuştur (Akkaya ve El-Rantisi, 2015: 8). Yeni Emirin başa gelmesinden sonra Katar hem siyasi hem ekonomik olarak çok ciddi bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Özellikle Arap baharı sonrasında yüzde 85'i yabancılardan oluşan 2 milyon civarında bir nüfus ve henüz 45 yıllık devlet tecrübesi olan yeni bir ülke olmasına rağmen bölgesel etkinliğini artırmayı başarmıştır (Akkaya ve El-Rantisi, 2015:8). Bu etkinlik önemli enerji kaynaklarına sahip olması ve izlemiş olduğu denge politikaları sayesinde olmuştur.

1968 yılında İngiltere'nin bölgeden çekilme kararı sonrasında Basra Körfezinde, Fars kökenli İran ile Arap kökenli bölge ülkeleri arasında çekişmeler yaşanmıştır. İran 1968'den sonra körfez bölgesinde askeri ve siyasi olarak etkin olmaya çalışmış ve 1979 yılında gerçekleşen İran İslam devriminden sonra ise Şiilik ekseninde yayılcı bir politika izleyerek bölge ülkelerinde bulunan Şii nüfus üzerinde etkili olmaya çalışmış aynı zamanda devrimi diğer ülkelere de yayma politikası izlemiştir (A. Mahdi, 2019: 123). Bu yayılcı politikaya karşılık olarak Katar, Bahreyn, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Umman ve Kuveyt tarafından Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) kurulmuştur. Bu konseye katılmayan tek Arabistan yarımadası ülkesi Yemen olmuştur. Katar ise Körfez İşbirliği Konseyi içerisinde yer almasına rağmen Arap Baharı sonrasında Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinden ayrılan politikalar izlemiştir.

¹ Tımar sisteminin uygulanmadığı merkeze uzak olan eyaletlerdir. Bu eyaletlerde yıllık (Salyaneli) vergi alınır ve İltizam sistemi uygulanırdı.

Bahreyn ve BAE ile komşu olan toprak ve sınır problemleri yaşayan, ancak tek kara sınırı Suudi Arabistan ile olan Katar, Suudi Arabistan tarafından her zaman diğer Arabistan yarımadası ülkeleri gibi kendi doğal parçası olarak görülmüş ama bölgede İngilizlerin etkisi ile oluşan siyasi bölünmüşlük sonucunda bu günkü siyasi yapılanma meydana gelmiştir. Bu nedenle Suudi Arabistan ile Katar arasında sınır problemleri ancak 2001 yılında imzalanan anlaşmayla son bulmuştur (A. Mahdi, 2019: 124).

Katar'ın yüz ölçümü olarak diğer ülkelerden oldukça küçük bir ülke olmasına rağmen, Orta Doğu'da krizler meydana geldiğinde Türkiye, Mısır, İran ve Suudi Arabistan gibi bölge güçlerinin yanı sıra etkili olan bir aktör olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle son yıllarda Basra Körfezinde İran, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Irak ile komşu olan Katar, körfezde önemli bir politika belirleyici olmuştur.

Katar'ın ABD ve İngiltere ile olan ilişkileri İngiltere'den bağımsızlığını kazandıktan sonrada devam etmiştir. ABD için önemli bir müttefik olarak, Birinci Körfez Savaşı sırasında ABD'nin tarafında yer alarak güvenlik anlaşması imzalamış ve El Udeid hava üssü kurulmuştur. Bu üs ABD için çok önemli bir üs haline gelmiş ve 2003 yılında ikinci körfez savaşında ABD, Suudi Arabistan'dan askerlerini ve komuta merkezini (CENTCOM) Katar'da bulunan El Udeid üssüne taşımış; Afganistan ve Irak işgallerini bu üsten yürütmüştür (Başkan, 2012: 44). ABD'nin Ortadoğu'da izlemiş olduğu politikalar noktasında Katar, Türkiye ile aynı yönde hareket etmiştir.

Bu çerçeveden bakıldığında ABD müttefiki ve Körfezde, İran ve Suudi Arabistan ve diğer emirlikler arasında kendi politikasını belirlemeye çalışan Katar ile son dönemde Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışan ancak bazı ülkeler ile çıkar çatışması ve siyasi sebeplerle denge politikası izlemeye çalıştığı görülebilir. Bu ilişkilerde Katar'ın kullanmış olduğu dış politika araçlarını nasıl etkin olarak kullandığı ve diğer körfez ülkelerinden farklılaştığı önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katar ve Türkiye ilişkilerinin uluslararası ilişkiler açısından incelendiğinde karşılıklı bir bağlılılık oluşturup oluşturmadığı sorusu da teorik açıdan konuyu incelemek için önemli bir çerçeve sağlayacaktır. Bu çalışmada bu kapsamda öncelikle Katar'ın izlemiş olduğu dış politikayı belirleyen tarihi arka plan ile süreci etkileyen faktörler ele alınacak; bu arka plan çerçevesinde Katar'ın 2000'li yıllara kadar Arap Baharı sürecinde ve Katar Krizi çerçevesinde izlemiş olduğu Dış politikası genel olarak değerlendirilecektir. Türkiye ve bölgedeki diğer iki önemli aktör olan Suudi Arabistan ve İran'la ilişkileri incelenecek, Katar'ın Arap Baharı sonrasında bölgede farklılaşan dış politikası ele alınacaktır. Sonucunda da Katar'ın Türkiye'yle ilişkilerinin gelişmesinin bir zorunluluk mu yoksa bir tercih mi olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Karşılıklı Bağımlılık Teorisi

Soğuk savaşın sona ermesiyle uluslararası sistemin en önemli aktörü konumuna yükselen devletler, liberalizm ve küreselleşmenin etkisiyle gittikçe artan oranda birbirleriyle ilişkilerini geliştirmişlerdir. Bu süreç hem devletler arasında ikili ve çok taraflı olarak gelişim göstermiş hem de uluslararası kuruluşlar olarak ortaya çıkmış ve uluslararası alanda hem ekonomik hem de politik bağları gittikçe artan oranda güçlendirmiştir (Gürkaynak ve Yalçınar, 2009: 74).

Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye tarafından formüle edilen “karşılıklı bağımlılık” (interdependence) terimiyle ifade edilen bu süreç, 1990 sonrasında ön plana çıkan küreselleşme söylemiyle daha da güçlenmiş ve küresel bir fenomen halini almıştır. 1980’li yıllara kadar Uluslararası İlişkilerde realist ve idealist teorinin tartışıldığı klasik Uluslararası ilişkiler Teorilerinden farklı olarak karşılıklı bağımlılık teorisi; 1970’li yıllarda İkinci Dünya Savaşından sonra realist teoriye karşı Nye ve Keohane tarafından “Güç ve Karşılıklı Bağımlılık” isimli kitaplarıyla (Keohane ve Nye, 2015: 3) teorik anlamda bir meydan okuma olarak ortaya çıkmıştır.

Nye ve Keohane karşılıklı bağımlılığın uluslararası aktörlerin birbirlerini etkilediği ve bu etkileşimin karşılıklı bağımlılık oluşturduğunu savunduğu teorilerinde ekonomik olarak küreselleşen dünyada bağımlılığın gittikçe artan oranda uluslararası ilişkileri açıklayabildiğini ortaya koymuşlardır. Özellikle ticaretin kolaylaşması sayesinde ülkeler arasındaki sınırların ulaşım imkânlarının artmasıyla sermaye ve işçi hareketlerinin dinamizm kazanması finans piyasalarının genişlemesiyle birlikte düşünüldüğünde karşılıklı bağımlılığı artıran etkenler olmuştur. Yazarlara göre karşılıklı bağımlılığın eşit olması her zaman mümkün değildir. Bu durum aktörler arasında asimetrik bir ilişkiye yol açar; bir aktör diğerine daha bağımlı olurken diğeri daha az bağımsız olabilir. Bu durum uluslararası ilişkilerde bir gücü oluşturan etkenlerden birisidir. Yazarlar gücün oluşması durumunu hassasiyet ve kırılganlık kavramlarıyla açıklarlar (Keohane ve Nye, 2015: 3).

Bu bağlamda Katar ile Türkiye arasındaki tarihten beri süregelen ilişkinin incelenmesi ve karşılıklı bağımlılık oluşup oluşmadığı; oluştuysa seviyesinin durumu hakkında bilgi edinebilmek için öncelikle geçmişten günümüze Türkiye-Katar ilişkileri incelenmelidir. Daha sonra ise günümüzdeki ilişkilerin karşılıklı bağımlılık çerçevesinde analiz edilmesi konunun anlaşılabilirliği için önem arz etmektedir.

2. Osmanlı’dan Günümüze Katar

2.1. Osmanlı Döneminde Katar

Basra körfezinin içlerine doğru uzanan Arabistan yarımadasının bir parçası olan Katar, aynı zamanda kendisi de bir yarımada ülkesidir. Kurak bir çöl iklimine sahip ve tarıma elverişli

toprakları ve önemli su kaynakları bulunmayan Katar yarımadası yerleşime elverişli olmayan bir bölgedir.

Katar ve Körfez bölgesinin halklarının büyük kısmı çölde göçebe hayatı yaşayan topluluklar olarak hayvanlarını otlatmak için ararken Katar yarımadasının iç kısımlarına uğramışlardır. Bölge sahillerinde önemli inci yatakları bulunduğu için çok eski zamanlardan beri balıkçılık ve inci avcılığı yapanların uğrak yeri olan bir iki balıkçı köyü haricinde, önemli bir yerleşim alanı on dokuzuncu yüzyıla kadar kurulamamıştır.

Bölge hakkında Osmanlılar ile Portekizlilerin Basra körfezi üzerindeki hâkimiyet mücadelesine kadar çok fazla şey bilinmemekle birlikte Osmanlı arşivlerindeki en eski kayıt 1555 yılına ait bir belgedir. Bu belgede Katar ahalisi ve bölgeyi yöneten Şeyh Muhammed Sultan b. Müsellemin 1000 civarında gemiye sahip olduğu belirtilmektedir (Kurşun, 2002). Bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinin nasıl oluştuğu bu noktada önem arz etmektedir.

1453 yılında Fatih'in İstanbul'u fethetmesinden sonra Müslümanlara karşı kutsal ittifak oluşturulmuş ve 1458 yılında büyük bir deniz gücüne sahip olan Portekizliler, Fas'a savaş açmış; 1468 yılında Kazablanka'yı ele geçirmişler ve 1471 yılında Fas'ın tamamına hâkim olmuşlardır. Bundan sonra bütün Arap coğrafyası sahillerinde Portekiz ve İspanyol tehdidi baş göstermiş ve Hint Okyanusuna kadar büyük bir tehdit oluşturmuşlardır. 1495-1551 yılları arasında 1. Manuel 'Fetihlerin Efendisi' unvanıyla Hindistan'da bir devlet kurmuş ve buradan Fars Körfezine ve Arap coğrafyasına yönelmiştir. Memluk idaresindeki Mısır ve Suriye dışında Kızıldeniz'e kadar sokulmuşlar ve bazı adaları ele geçirmişlerdi. Memlûklular Diu'da 1509 yılında Portekizlilere yenilmiş, Portekizliler Fas'tan Fars Körfezine kadar olan bölgede hakimiyet kurmuşlardır. 1515 yılında Hürmüz adasını da ele geçirerek Fars Körfezinin giriş çıkışlarını da kontrol altına almışlardır. İran ise Portekizlileri engelleyememiştir (Kurşun, 2018: 5).

Bu durum Osmanlı Devleti için çok büyük bir tehdit oluşturmaktaydı ve Osmanlı Devleti'nin bu bölgelerde hâkim olmak istemesi bir zorunluluk haline gelmişti. Fars Körfeziyle Hint ticaretinde etkin olmak isteyen Osmanlı Devleti'nin Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında Suriye ile başlayan ve 1517 Mısır'ın ele geçirilmesiyle sonlanan seferi sonucunda bu bölgeleri hâkimiyeti altına almayı başarmış ve bölgenin denizlerinde etkin olan Portekizliler ile karşı karşıya gelmiştir. İpek Yolunun devamı olan ve Bağdat Basra ve Halep'e uzanan Baharat Yolu üzerinde egemen olmak isteyen Osmanlı için bu bölgede hâkimiyet kurmak çok önem arz etmekteydi. 1515 yılından 1530 yıllarına kadar Portekizliler bölgedeki emirlikleri vergiye bağlayarak Katıf'a asker

yerleştirdiler. Bu tehdit Osmanlı için Basra körfezinden Şatt'ül-Arab², Dicle ve Fırat üzerinden Anadolu'ya gidebilecek bir duruma gelmişti (Kurşun, 2018: 14).

1514 yılında Çaldıran savaşında Şah İsmail'i mağlup eden Yavuz Sultan Selim, 1520'de ölmeden önce ikinci İran seferine hazırlık yapsa da seferi düzenleyemeden vefat eden Sultan Selim'in yerine Oğlu Kanuni Sultan Süleyman geçmiş ancak ilk olarak batıda yer alan topraklar ile ilgilenmiştir. İran ile Osmanlı devleti arasında sürekli çekişme olmasına rağmen Sultan Süleyman tarafından bu bölgelere düzenlenen seferler sonucunda 1534 yılında Tebriz ve Bağdat Osmanlı hakimiyetine girmiştir (Kurşun, 1998: 14).

Bağdat'ın Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra Portekiz tehdidi karşısında Basra'nın ve Fars körfezinin yolu Osmanlı devletine açılmıştır. Basra körfezinde bulunan yerel idarecilerin Portekiz tehdidi karşısında zayıf kalmaları sonucu 1545 yılında bölgeye Kanuni'nin emriyle Bağdat Beylerbeyi Ayas Paşa tarafından gemilerle ve karadan sefer düzenlenmiştir. Bu sefer sonucunda Basra'da da hakimiyet sağlanmıştır (Kurşun, 1998: 14). 1549 yılında Portekizleri yenerek Kızıldeniz'den çıkartan Piri Reis ile Osmanlı Devleti 1550 yılında bu bölgeleri tamamen hakimiyeti altına almış; bölgede Katar ve çevresinin de içerisinde yer aldığı Lahsa ve Katîf Basra'ya bağlı sancaklar olarak yönetilmişlerdir. Ancak 1555 yılından sonra bölgede Uyun, Hufuf, Ukayr ve Katîf birleştirilerek Lahsa Eyaleti kurulmuştur. Bu tarihten sonra kaynaklarda Fars Körfezi Osmanlı Hâkimiyetindeki Basra Körfezi olarak anılmaya başlanmıştır. Devam eden mücadele sonucunda 1561 yılında Osmanlı Portekizliler ile anlaşmaya varmış ve Portekiz tehdidi bu tarihten itibaren azalmaya başlamıştır (Kurşun, 2018: 15). Osmanlı donanmasının okyanusa açılacak kadar güçlü olmaması Portekizliler karşısında Hint okyanusundaki mücadelede geri kalmalarına neden olmuştur. Ancak Hint okyanusundaki Portekiz hâkimiyeti 1580 yılında İspanya'nın Portekiz'i işgal etmesiyle yara almıştır. Osmanlı'nın bölgeye olan ilgisiyse, 1600'lü yıllardan sonra Portekiz tehdidinin ortadan kalkmasıyla azalmıştır.

Osmanlı devleti bu dönemde Basra körfezi bölgesini, Sâlyâneli vilayet olarak idare etmiştir. Merkeze uzak eyaletler Sâlyâneli vilayet olarak yönetilmiştir. Mısır, Lahsa, Basra, Bağdat, Habeş, Cezâyir-i Garb ve Tunus, Sâlyâneli vilayetlerdi. Cezâyir-i Garb, Tunus, Trablusgarb, Habeş ve Lahsa ise çok uzak eyaletler olduğundan bu bölgeler merkezden daha bağımsız bir yönetim tarzı ile yönetilmiştir (Öztürk, 2010: 330).

Katar bölgesi, 19. yüzyılın ortalarına kadar Beni Halid kabilesinden olan ve onlar adına vergi toplayan el-Müselleme ailesi tarafından yönetilmiştir. 1695 yılında Katar'a gelen El Halife, el Sabah

² Fırat ve Dicle nehirlerinin Basra Körfezi'nden denize dökülmeden önce birleştikleri yerdir.

ve Celehme aileleri bedevi kültürüne sahip olup inci avı ve balıkçılık konusunda bilgileri olmamasına rağmen bölgede 20 yıllık bir süre bölge emiri olan el-Müsellem ailesine vergi vererek inci avcılığı ve balıkçılığı öğrenmişler(Bingöl, 2019: 84); 20 yıl sonunda ise Kuveyt'e göç ederek buraya hâkim olmuşlardır. 1776 yılında Kuveyt'ten tekrar Katar'a dönen el-Halife Katar'ın batı sahillerindeki Zübâre'yi ele geçirmiş ve burayı liman şehri yapmıştır. El Sabah ailesi de Kuveyt'i idare etmiştir. Ancak bu durum Katar'ı yöneten El Müsellem ailesini ve İran'ı rahatsız etmiş, El Müsellem El Halifeden vergi talep etmiştir. 1783 yılında ise İran Buşehr hâkimi ise Zübâre'yi ele geçirmek için saldırıda bulunmuştur. El-Halife bunun üzerine İran'ın hâkimiyetinde olan Bahreyn adasının kontrolünü ele geçirerek buraya yerleşmiştir (Bingöl, 2019: 84). Bahreyn'i yöneten el-Halife ailesinin Zübâre'de kalmış olması ve burası üzerindeki hâkimiyet isteği günümüze kadar devam edecek olan Bahreyn-Katar çekişmesinin temellerinden birisini oluşturmuştur.

El-Müsellem ailesi 1850 yıllarında adına vergi topladığı Benî Hâlid kabilesinin Muhammed bin Suud'a yenik düşmesi üzerine etkinliğini kaybetmiş; Bahreyn ve Umman'daki ailelerin himayesine girmiştir. Beni Hâlid ve el-Müsellem kabilesinin bölgedeki etkinliğinin azalması Benî Temm kabilesine mensup olan İngilizlerin baskısı ile Bahreyn ve Suud adına vergi toplayan Al-i Sani ailesinin bölgenin yönetiminde söz sahibi olmasıyla sonuçlanmıştır. 1800'den sonra körfezdeki şeyhliklerle ilgilenmeye başlayan İngiltere, Bahreyn ve Suud aileleri üzerinde etkili olmuş, onlara muhalefet eden aile mensuplarıysa Katar'da üslenmişlerdir. İngiltere açısından bölgenin kendi kontrolü altındaki Bahreyn'de kalması daha uygundu. Bu nedenle 1868 yılında Katar'a gemiler göndererek el-Sani ailesini Bahreyn'e vergi ödemek zorunda bırakmış ve el-Sani'yi Katar emiri olarak tanıyarak onunla anlaşma imzalamıştır. Bu durum 1869 yılında Bağdat'a vali olarak atanan Mithat Paşa'yı da rahatsız etmiştir. Bölgede artan şikâyetler üzerine ve İngiltere'nin Bahreyn üzerindeki etkinliğinden rahatsız olan Mithat Paşa 1871 yılında Nafız Paşa komutasında Lahsa Bölgesine bir sefer düzenlemiştir. İngiltere'nin tepkisine rağmen bölgede kontrolü yeniden sağlamıştır. Bahreyn'e vergi vermek istemeyen ve İngiltere'ye karşı tepkili olan Katar emiri Casim el-Sani Osmanlı'yı zaten sefer planı içerisinde olan Katar'a davet etti. 1871 yılında Katar'da kontrolü sağlayan Osmanlı Devleti bu bölgeyi sancak olarak teşkilatlandırıp, Casim el-Sani'yi de kaymakam olarak tayin etmiştir. Ancak kendi yönetiminin zayıflayacağını düşünen ve İngilizlerin baskısı altında kalan ayrıca bölgedeki Osmanlı memurlarının sürekli şikâyeti üzerine Casim istifa etmek istemiş ancak istifası kabul edilmemiştir (Kurşun, 2002). 1876 yılında Mithat Paşanın Bağdat valiliğinden ayrılması ile Bab-ı Ali'nin bölgeye olan ilgisi azalmıştır (Başkan, 2012: 34).

Casim el-Sani 1878'de babasının vefatı üzerine kaymakamlık görevine özen göstermiş ve bölgede birliği sağlayarak Osmanlı'ya bağlı hareket etmiştir 1878 tarihi bu nedenle Katar'ın Milli

Günü³ olarak günümüzde kutlanmakta ve Casim el-Sani Katar'ın kurucusu olarak kabul edilmektedir (Bingöl, 2019: 88).

Casim, İngilizlere hiçbir zaman güvenmemiştir. Ancak bölgede de yaptığı savaşlarda Osmanlı askerlerini kullanmamış, bölgedeki ailelerden zekât adı altında vergi toplamıştır. Bu durum Osmanlı memurlarını ve Muhammed bin Abdulvehhâb gibi bölge yöneticilerini rahatsız etmiş, bu nedenle Casim'i Bab-ı aliye şikâyet etmişlerdir. Ancak Bab-ı Ali Casim el-Sani'yi görevden almamıştır. İngiliz tüccarların Casim'e baskı yapması ile senet imzalamak zorunda kalan Casim, bu duruma Osmanlı memurlarının sessiz kalması üzerine 1885 yılında tekrar istifa etmek istemiştir. Ancak Osmanlı bölgeye müfettişler göndermiş Abdulvehhâb ile Casim'in arasının düzeltilmesi için çalışmışlar yapılmış ve ikinci defa Casim'in istifası önlenmiştir. 1888 yılında II. Abdülhamid bölge ile özel olarak ilgilenmiş, bölgeye yatırım yapmak için kararlar almış ve Katar'ı eyalet statüsüne çıkartmayı düşünmüştür. Ancak şartlar nedeniyle bu gerçekleşmemiştir. 1888 yılında Şeyh Casim 'Kapıcıbaşı' unvanıyla ödüllendirilmiştir.

Bu dönemde Abu Dabi Şeyhi Zayed ile Casim arasında inci ve balıkçılık ticareti ve İngilizlerin kışkırtmaları nedeniyle çekişme yaşanmıştır. Casim II. Abdülhamid'ten yardım istemiş ancak iki Müslüman kabilenin karşı karşıya gelmesine razı olmayan II. Abdülhamid bu talebe olumsuz yanıt vermiştir. Bu durum karşısında Casim istememesine rağmen İngilizlerden yardım istemiş ancak himayelerine girmeyi kabul etmemiştir. 1892 yılında Hannur Gavzesi ile Casim Abu Dabi şeyhi Zayed'i yenmiş ve bölgedeki etkinliğini artırmıştır. Bu durum Osmanlıyı endişeye sevk etmiş ve kendisine bir kaymakam yardımcısı atanmıştır. Ancak bu da başarılı olamayınca 1893 yılında Mehmet Hafız Paşa komutasındaki bir donanma bölgeye gönderilmiştir. Hafız Mehmet Paşa Katar sahillerine geldiğine Casim el-Sani'yi gemiye davet emiş ancak Casim bu teklifi kabul etmemiş ve Katar içlerine çekilmiştir. Bu durum karşısında Hafız Mehmet Paşa kendisine gönderilen müzakerecileri esir almış ve 4000 asker ile karaya çıkmıştır. Ancak bölge halkı ile yaşanan çatışmada 115 asker şehit olmuş 55 asker yaralanmıştır. Bu olay tarihte 'Vecbe Hadisesi' olarak geçmiş ve Katar'ın Osmanlıdan uzaklaşmasının başlangıcı olmuştur. Casim el-Sani bu olay üzerine II. Abdülhamit'e mektup yazmış ve olayın tetkik edilmesini istemiş, sebebin Hafız Mehmet Paşa olduğunu vurgulayarak esirlerin serbest bırakılmasını istemiştir. Bu olay üzerine Hafız Mehmet Paşa görevden alınmış ancak Casim el-Sani'nin yerine kardeşi kaymakam tayin edilmiş; merkezden de bir yardımcı gönderilmiştir. Çok geçmeden kardeşinin kişisel mesele yüzünden öldürülmesi üzerine tekrar kaymakam tayin edilmiştir.

³ Katar, 3 Eylül 1971'de bağımsızlığını ilan etti, 3 Eylül tarihi 2007 yılına adar Katar Milli Günü olarak kutlandı. Ancak 2007 yılında Emir Şeyh Hamad bir kararname ile Katar Milli Gününü, 18 Aralık olarak değiştirdi. Bu değişiklik, Katar devletinin kurucusu kabul edilen Casim bin Muhammed Sani'nin 18 Aralık 1878 tarihinde tahta geçtiğinin tarihçiler tarafından belirlenmesi üzerine yapıldı.

1894 yılında Katarlı olan el-Bin Ali aşireti 2000 mensubu ile Zubare'ye yerleştiğinde bu durumdan rahatsız olan İngiliz donanması 4 gün 4 gece Zubare'yi top ateşine alarak yıkmış ve el-Bin Ali ve ailesinin büyük bir kısmını öldürmüş, geri kalanlarını da zorla Bahreyn'e göndermiştir. İngiltere bu durumdan Casim el-Sani'yi sorumlu tutmuş ve Casim İngiltere'ye para ödemek zorunda kalmıştır.

1897 yılından sonra Katar'ın İngiltere'ye karşı dik duruşu bölgedeki aşiretler ile arasını daha da gerginleştirmiştir. Kuveyt emirinin kardeşi Mübarek el-Sabah, 1900 yılında Katar'a saldırmıştır. Aynı yıl Osmanlı Zubare ve Udeyd bölgelerine müdürler atamış ancak müdürler bölgenin kapalı olmasından dolayı göreve başlayamamıştır. Zaten bu bölgelerin üzerinde Bahreyn adına İngilizlerin hak talepleri vardır. 1903 yılına geldiğinde Katar'ın nüfusu göçlerle artmış ve 13500 civarına ulaşmıştır. İngilizler Zubare bölgesine Bahreynli aileleri yerleştirdince el-Sani de bölgeye Katarlı aileler göndermiş ve bu planı engellemiştir (Bingöl, 2019: 95).

2.2. Katar'ın Osmanlı'dan ayrılması (1910-1913)

19. yüzyılda İngiltere, Hindistan-Avrupa ticaret yoluna yönelik Fransa'nın taleplerini engellemek için Basra Körfez'i de hakimiyetini güçlendirmek istemiştir. Bu kapsamda bölgede askeri ve ekonomik açıdan zayıf durumda olan emirlikler ile anlaşmalar imzalayarak emirliklere koruma güvencesi vermiştir. 19. yüzyılda Avrupa'da inciye olan talep ciddi oranda artınca Katar ve Basra Körfezinin güney sahilleri önemli inci yataklarına sahip yerler olarak bu talebi karşılamak üzere gelen inci avcıları tarafından yerleşim yerleri kurulmasına ve göçün sürekli olarak artmasına sahne olmuştur (Başkan, 2012: 34).

1910-13 yılları arasında Körfez Bölgesi için İngilizlerle Osmanlı arasında müzakereler yapılmış Osmanlı bu bölgenin özerk yapısının devam etmesi için çaba göstermiştir. 1913 yılında bu müzakereler sonucunda imzalanan ancak yürürlüğe girmeyen Londra Anlaşması'na göre Osmanlı Katar üzerindeki haklarından feragat etmiş; yönetimi Casim El Sani ve ailesine bırakmıştır (Kurşun, 2004). Balkan savaşlarını fırsat olarak göre İngilizler 1915 yılında Katar'ın kontrolünü tamamen ele geçirmiştir. Son Osmanlı askerleri 1915 yılında çekilmiş ve 1916 yılında Şeyh Casim'in oğlu Abdullah El Sani ile ittifak anlaşması imzalayarak himayeleri altına almışlardır (Başkan, 2012: 35). Bu nedenle 1. Dünya savaşı sırasında Basra Körfezi'ne çok önem veren İngilizler bölgede Osmanlı Devleti ile savaşmış; 1916 yılında Osmanlı Devleti Basra Bölgesinde Kut'ül Amare zaferini kazanmış olsa da 1917 yılında ikinci Kut muharebesi sonucunda bölgeyi fiili olarak kaybetmiştir. 1918 yılında savaşın sonucunda imzalanan Mondros Mütarekesi ile de bu bölgeler resmi olarak İngilizlere bırakılmıştır.

1. Dünya savaşıdan sonra İngiltere koruması altına giren Katar'ın inci ticaretinden elde ettiği gelir, savaşla birlikte azalma kaydetti. Japon kültür incileri de Katar ticaretine önemli bir darbe vurdu. 1929 ekonomik buhranı ile inciye olan talep azalınca Katar, gelir açısından çok zor durumda kaldı ve pek çok aile Katar'dan göç etti. 2. Dünya savaşı sırasında da Katar çok zor ekonomik koşullar içerisinde kaldı. 1932 yılında Suudi Arabistan'da petrol bulunması sonucunda bölgede petrol arama çalışmaları hız kazandı ve 1939 yılında Katarda başlayan aramalar sonucunda Duhan bölgesinde 1940 yılında petrol bulundu. Ayrıca 1937 yılında Bahreyn Zubare bölgesindeki aşiretleri kışkırtarak iç karışıklığa sebep olmuş ve Bahreyn Katara ambargo uygulamıştır (A. Mahdi, 2019: 43). 2. Dünya savaşı nedeniyle ancak 1949 yılında ilk petrol ihracatı yapılabilmıştır (Başkan, 2012: 35).

2.3. İkinci Dünya Savaşından Sonra Katar

1820-1947 arasında İngiliz Hindistan Yönetimi tarafından; 1947-1971 döneminde ise doğrudan Londra tarafından yönetilen Körfez bölgesi emirlikleri, İngiltere'yle imzaladıkları 'Ayrıcalıklı Anlaşmalar' ile güvenliklerini garanti altına almaya çalışmış; dış ilişkiler alanına giren tüm yetkilerini İngiltere'ye devretmişlerdir. Ancak 1968 yılında İngiltere Körfez bölgesinden çekilme kararı vermiş, bölge ülkeleriyle yapılan anlaşmalar 'Dostluk Anlaşması'na dönüştürülerek, kültürel, ekonomik, askeri ve ticari bağları devam edecek şekilde yeniden yapılandırılmıştır (Bölme ve Çavuşoğlu, 2020: 52).

İngiltere'nin 1968 yılında Körfez'den çekilme kararına Suudi Arabistan ile İran tarafından memnuniyetle karşılandı. Suudi Arabistan'ın Katar, Umman, Abu Dabi üzerinde, İran'ın ise Bahreyn, Şarja ve Ras el Hayma'nın adaları üzerine hak iddiası bulunmaktaydı. Abu Dabi, Katar ve Dubai'yle 1961 de bağımsızlığına kavuşan Kuveyt, İngiltere'ye bölgedeki askeri masraflarını karşılamayı teklif etmesine rağmen İngiltere bu teklifleri kabul etmeyerek 1971 yılında çekilmeyi tamamladı (Başkan, 2012: 38).

Soğuk savaş döneminde petrol ihracatının büyük çoğunluğunu batı ülkelerine yapan İngiltere'nin bölgede izlemiş olduğu politikaları yürüten diğer körfez ülkeleri gibi Katar, Sovyetler Birliği'ne uzak durmuştur. Ancak 1949 yılında Sani ailesi içinde gelir paylaşımı konusunda ihtilaflar yaşanmış bu konuda İngiltere aracı olarak "Katar'ın yönetici kademelerinin düzenlenmesinin yanında, ülkenin kolluk güçleri, hükümetin idari yapılanması ve hükümet ile yöneticilerin devlet hazinesindeki payları" da belirlenmiştir. 1960 yılında Abdullah el-Sani, ülkede işçi hareketlerinin yaptığı yürüyüşler ve petrol gelirlerini etkin şekilde kullanılmaması neticesinde İngiltere'nin etkisiyle Halife bin Hamad'ı Maliye Bakanı olarak atamak suretiyle veliaht ve başkan yardımcısı yapmış, yönetimi ise oğlu Ahmet el-Sani'ye bırakmıştır.

Ahmet El Sani İngiltere'nin çekilmesinden sonra Katar'ın bağımsızlığını 1971 Eylül'ünde ilan etmiş ve yönetimin veraset yoluyla intikal edeceğini beyan etmiştir. Velihaht Halife bin Hamad, Kuzeni Ahmed el-Sani'yi kansız bir darbe ile devirerek iktidara gelmiş ve 1995 yılına kadar iktidarda kalmıştır. Halife bin Hamad döneminde Katar uluslararası ilişkilerde önemli gelişmeler yaşamıştır. 1979 da başlayan İran İslam Devrimine karşı 1981 yılında Suudi Arabistan ile Ortak Savunma Anlaşması imzalamış ve Katar'ı Körfez İşbirliği Teşkilatı Üyesi yapmıştır. Halife döneminde yaşanan İran-Irak savaşı sırasında bölgenin istikrarına önemli katkıları olmuştur (A. Mahdi, 2019: 45).

Sovyetler Birliği'nin Mısır ve Suriye gibi müttefikleri Arap dünyasında etkin olması ayrıca izledikleri pan-Arap politikaları nedeniyle Körfez ülkelerini tedirgin etmiş, Soğuk Savaş döneminde Körfez ülkeleri Sovyetler Birliği'nden uzak durmuşlardır. 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi ile Körfez siyaseti yeni bir boyut kazanmış ve ayrıca İran'da yaşanan Devrim, körfez ülkelerini tedirgin etmiştir.

Amerika tarafından desteklenen İran Şah'ını devrimle koltuğundan indiren Ayetullah Humeyni liderliğindeki Devrim, Sünni Katar'ın da içinde olduğu tüm Basra körfezi ülkelerinin süreci tehdit olarak görmelerine yol açmıştı. Humeyni iktidara geldikten sonra Devrimi tüm diğer bölge ülkelerine de genişletmeye niyetlenmiş ve diğer ülke topraklarında yer alan bütün Şii'leri, yönetimlere isyan etmeye davet etmiştir. Bu çağrı bölgedeki bütün ülkelerde Şii hareketlerine neden olmuş, 1979 yılının Kasım ayında Suudi Arabistan'da bir Şii ayaklanması meydana gelmiştir Arabistan bu ayaklanmayı ancak güç kullanarak bastırabilmiştir.

Şii devrimin kendisini önemli ölçüde etkilediği Irak, 1980 yılında sınır sorunları yaşadığı ve Basra Körfezinde etkin olmasını istemediği İran'a saldırdı ve 8 yıl sürecek olan Irak-İran Savaşı başlamış oldu. Körfez ülkeleri Irak'a önemli miktarda silah ve ekonomik destek sağlamalarına rağmen yıpratıcı savaşın sonucunda Körfez Ülkeleri Suudi Arabistan'ın teşviki ile güvenlik işbirliğine giderek, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar ve Umman, BAE Mayıs 1981'de Körfez İşbirliği Teşkilatı'nı kurdular (Başkan, 2012: 39).

1991 yılında 1. Körfez savaşını başlatan ABD, BAE dışında tüm Basra Körfezi ülkeleri ile güvenlik anlaşmaları imzalamış; "Körfez'in yeni koruyucu gücü" olarak ortaya çıkmıştır. Katar bu dönemde ABD'ye ülkesinde konuşlanma izni vermiş ve önemli bir müttefik olduğunu kanıtlamıştır. ABD'nin bölgedeki etkisi ile birbirleri arasında sınır anlaşmazlıkları yaşayan tüm ülkeler anlaşma yoluna gitmek zorunda kalmışlardır.

Savaş sırasında Katar'ın bağımsızlığını hazmedemeyen Bahreyn ile Havar Adası, ayrıca Zubare ve Cenana bölgeleri ile ilgili sorunlar tekrar alevlendi. Olay Birleşmiş Milletler Adalet

Divanına götürüldü ve Havar Adaları Bahreyn'e verildi. Zubare ve Cenana adası ise Katar'da kaldı. Suudi Arabistan ile 1965 yılında sınır anlaşması imzalanmış olmasına rağmen 1992 yılında sınırda yaşanan bir çatışma neticesinde 3 kişi öldü. Katar Suudi Arabistan'ın sınırına saldırdığını iddia ederken Suudi Arabistan çatışmanın Suudi topraklarında olduğunu iddia etti. Katar ile Suudi Arabistan 1996 yılında yeni bir sınır anlaşması üzerinde 3 yıl çalışarak anlaştilar ancak sınır problemlerinin tamamen çözülmesi imzalanan anlaşma ile 21 Mart 2001 tarihinde gerçekleşebildi (A. Mahdi, 2019: 118).

2.4. Soğuk Savaş Sonrası Katar

1995 yılına gelindiğinde Halife bin Hamad'ın Oğlu, Hamad bin Halife tarafından gerçekleştirilen bir darbe ile iktidardan uzaklaştırıldı. Hamad Bin Halife İngiltere'de askeri eğitim almış 1972'de tümgeneral olarak Genelkurmay Başkanlığı yapmış, 1977'de ise veliaht olarak ilan edilip savunma bakanlığını üstlenmişti. 1995 yılına kadar Genelkurmay Başkanlığı ve Savunma Bakanlığı yapan Hamad, 43 yaşında darbe yaparak iktidar geldi ve babasını yönetimden uzaklaştırdı. Babası durumu kabullenmeyip Soğuk Savaş döneminde birlikte çalıştığı diğer ülke liderlerinden yardım istedi. 1996 yılında başarısız bir darbe girişiminde de bulundu. Katar, Suudi Arabistan, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri'ni darbeye karışmakla itham etti. Hamad ise 2013 yılında görevi kendi isteğiyle oğlu Temim'e devretti.

Hamad döneminde özellikle medya yumuşak güç olarak etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bunun için Şeyh Hamad Enformasyon Bakanlığını kaldırarak El-Cezire (Al Jazeera) televizyon kanalını kurdu. El-Cezire, tüm Arap dünyasında çok önemli etkilere yol açtı, zira Arap dünyasındaki tüm rejimler El-Cezire kanalında eleştirilebilir hale geldi. Arap dünyasındaki tüm muhalif kesim El-Cezire kanalında söz hakkı buldu. Tüm Arap ülkelerinin Katar ile ilişkileri El Cezire'nin yayınları nedeniyle gerginleşti. El-Cezire Katar'a tüm dünyada ve Orta Doğu'da çok önemli bir yumuşak güç ve etki alanı sağlamıştır. Arap ülkelerinin izlediği geleneksel politikalardan çok farklı bir açılım sağlayan bu durum, tüm Arap dünyası ülkeleri yönetimleri ve özellikle de İsrail için önemli bir tehdit oluşturuyordu (Efe, 2017: 23). Hamad döneminde Katar yumuşak güç araçları olarak diplomasi, medya, eğitim, kültür, spor, turizm ve insani yardımları dış politikada etkin olarak kullanmıştır.

2.5. 2000'li yıllara kadar Katar ve Türkiye İlişkileri

Türkiye'nin kuruluşundan 1960'lı yıllara kadar batı ile sıkı ilişkiler Türk dış politikasında öncelikli bir konumda olmuştur. Ancak 1960-80 arasında iki süper güç arasında (Amerika ve SSCB) yaşanan Soğuk Savaş'ın *Detant* (Yumuşama) dönemine girdiği bir evrede Türkiye daha serbest hareket ettiği bir sürece girmiştir (Şahin ve Sarı, 2017: 22). Bu serbestlik ortamında Türkiye 3. Dünya (Bağlantısızlar) ve İslam ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmiş, Batıya dönük ABD eksenli

politikasından farklı bir politika izlemeye başlamıştır (Şahin ve Sarı, 2017: 23). Bu ortamda Türkiye, İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye olmuş ve İslam ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirmiştir. Ancak körfez bölgesi ülkeleri ile yakın ikili ilişkiler kurmamıştır.

Türkiye Katar arasındaki diplomatik ilişkiler İngiltere'nin Katar'dan çekilmesi ve Katar'ın bağımsızlığını 1971 yılında ilan etmesinden sonra 1972 yılında başlamıştır. 1980 sonrasında ise Katar'ın başkenti Doha'ya Türk Büyükelçiliği açılması ve Necati Uçkan'ın Büyükelçi olarak atanması ile ilişkiler normal düzeye yükselmiştir.

1980'li yıllara kadar Türkiye-Orta Doğu ilişkileri, Soğuk Savaş'ın etkisi ve Türk-İsrail ilişkilerinin gölgesinde kalmış; değerli bir gelişme gösterememiştir. Ancak 1980'li yıllarda yaşanan İran-İrak savaşı çerçevesinde Türkiye'nin körfez ülkeleriyle ilişkileri ABD'nin Körfeze olan ilgisi dolayısıyla artmaya başlamıştır.

1980-2000'li yıllar arasında ise Türkiye ile körfez ülkeleri ilişkileri; 1979 İran İslam Devrimi sonrasında Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi ve 1980'de başlayan İran-İrak Savaşı ve 1990 ve 2003 yıllarında yaşanan Körfez Savaşları'nın Körfez ülkelerinde yol açtığı güvenlik tehdidi gibi olaylar karşısında düşük eksenli bir şekilde seyretmiştir.

2000'li yıllara kadar, 1986 yılında Kenan Evren'in bir kez, Turgut Özal'ın 1990 ve 1993 olmak üzere 2 kez, Süleyman Demirel'in 1999 da bir kez Katar'a ziyaretiyle üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Ahmet Necdet Sezer de 1 kez 2000 yılında Katar'ı ziyaret etmiştir (Berdibek, 2016: 82).

Ancak 2000'li yıllar sonrasında Türkiye-Katar ilişkileri, Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidara gelmesi, Katar'da ise Hamad bin Halife El Sani'nin yönetimi ele geçirmesiyle gelişme göstermiş ve her geçen gün daha da yükselen bir trend yakalamıştır. Türkiye, Mısır'da İhvan'ın Arap Baharı sonrasında iktidara gelmesiyle Mısır ile yakın ilişkiler kurmuştur. Katar'da etkin bir faktör olan Müslüman Kardeşler, Katar'ın izlediği dış politikada da Türkiye ile aynı eksenle hareket etmesinin etkenlerinden birisi olmuştur. Katar dış politikası Arap Baharı ile Türkiye'nin Orta Doğu'da izlemiş olduğu politikayla paralellik göstermiştir (Akkaya ve El-Rantisi, 2015: 9).

Soğuk Savaş'tan sonra yaşanan Körfez savaşları ve Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesiyle Türk dış politikasında yakın coğrafyasında yaşanan gelişmelere paralel olarak bölgeye olan ilgi artmıştır. Türkiye'nin Körfez bölgesine artan ilgisinin nedeni ekonomik olarak bölgenin güçlenmesi ile ticari bağlantıların artırılmak istenmesidir.

2002 yılında Ak Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Türkiye'nin Körfez ülkelerine olan ilgisi daha da artmıştır. Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos'taki çıkışı Arap halkları arasında Türkiye'nin İsrail'e gösterdiği tepki nedeniyle popülerliğini yükseltmiştir.

Abdullah Gül cumhurbaşkanlığı döneminde Katar'ı 2008 yılında bir kez ziyaret etmiştir. Aynı dönemde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2005 ve 2008 ve 2010 yıllarında ise 3 kez Katar'ı ziyaret ettiği görülmektedir. Katar emiri Şeyh Hamad ise 2009 yılında Türkiye'yi ziyaret etmiştir (Berdibek, 2016: 82). Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanı olarak 2014 ve 2015'de bir, 2017'de 3 kere ve 2019'da bir kere da ziyaret gerçekleştirmiştir. Şeyh Temim ise 2014 ve 2018 yıllarında Türkiye'ye 2 ziyaret gerçekleştirmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020).

2.6. Arap Baharı Çerçevesinde Katar ve Türkiye

2010 yılında Tunus'ta başlayan halk hareketleriyle tüm Arap coğrafyasına yayılan protesto ve mitingler Orta Doğu'da her devleti, toplumsal hareketleri tetikleyecek şekilde etkilemiş ve yayılmaya devam etmiştir. Körfez İşbirliği Konseyi'ne üye olan ülkeler arasında Katar, diğer ülkelere nazaran farklı bir tutum sergilemiş; Türkiye'nin olaylar karşısında izlemiş olduğu politikaya paralel hareket etmiştir. Katar, halk ayaklanmalarını açıktan desteklemiş ve El Cezire kanalı da halk hareketlerini sürekli olarak yansıtmaya çalışmıştır. El Cezire'nin bu etkisiyle yaygınlaşan halk hareketleri tüm Arap ülkelerini etki altında bırakmıştır (Akkaya ve El-Rantisi, 2015: 18).

Arap Baharı sürecinde Katar; Mısır, Libya, Yemen konusunda başta Suudi Arabistan ve BAE ile ters düşerken Türkiye ile birlikte hareket etmiş, Yemende ise İran ile ters düşmüştür, Suriye konusunda yine Türkiye ile birlikte hareket etmiş ve İran ile ters düşmüştür. Ayrıca Müslüman Kardeşler (İhvan) Hareketine verdiği destek nedeniyle Arabistan ve BAE'den farklı bir dış politika izlemiştir. Bu politikayı izlemesinde içinde barındırdığı İhvan Hareketinin bariz etkisini görebiliriz.

Sünni Müslüman Kardeşlerin etkisi ile yayılan Arap Baharı, Vehhâbî Suudi Arabistan ve içerisinde Şii ve diğer Müslüman gurupları barındıran Körfez ülkelerinde endişe oluşturmuştur. Bu ülkelerin halklarının yönetimde daha fazla söz sahibi olmak istemesi bu ülkelerdeki yönetimleri endişelendirmiştir. Suudi Arabistan, Kuveyt Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri, bu hareketleri bu nedenle ciddi bir tehdit olarak algılamıştır. Bu ülkeler içerisinde Umman dışında Arap Baharında farklı hareket eden tek ülke Katar olmuştur. Yönetici elit kesimin Vehhâbî anlayışı benimsemiş olmasına rağmen Sünni bir anlayışa bu kadar destek vermesi Katar'ın farklılığını ortaya koymuştur.

Katar'ın Müslüman Kardeşler'e verdiği desteğin nedenlerine bakacak olursak eğitim ve din işleri ile ilgilenen ihvan mensupları devlet kurma sürecinde Vehhâbî yönetim ile bir sorun yaşamamışlardır (Çavuşoğlu, 2020: 92). Bunda Osmanlı Devleti ve onun Sünni anlayışı ile bir problemlerinin olmaması etkili olmuş olabilir. Bu nedenle içlerinde barındırdıkları Sünni kesimlerin devletin varlığına bir tehdit oluşturmaması bu anlayış mensuplarına daha müsamahalı davranmalarını sağlamıştır denilebilir. Karşılıklı güven ve çıkara dayalı bir ilişki olarak da yorumlanan Katar-İhvan ilişkisi aynı zamanda Katar'ın bölgedeki etkisini pekiştirecek bir araç olarak da değerlendirilmektedir (Akkaya ve El-Rantisi, 2015: 18).

Arap Baharından önce Türkiye çevresi ve Osmanlı'nın hinterlandı olan bölge ile çok iyi ilişkiler geliştirmek için 'Sıfır Sorun' politikası olarak nitelenen iyi ilişkiler geliştirmiştir. Bu kapsamda İran, Irak, Suriye, Suudi Arabistan ve Körfez Ülkeleriyle çok sıkı ilişkiler kurmuş, ticaret anlaşmaları imzalayarak bölgede barışın sağlanmasına dönük çabalar göstermiştir.

Ancak Arap Baharı'nın başlamasıyla bölgede gerginlikler artmış ancak Türkiye denge politikaları izlemeye başlamıştır. Özellikle Arap Baharı döneminde halkların daha çok özgürlük, demokrasi ve insan hakları isteklerini destekler bir duruş sergilemiş ve bölge ülkeleriyle ilişkiler bu dönemde bu nedenle daha fazla ivme kazanmıştır. Türkiye halk hareketlerinin yanında olan duruşuyla özellikle Mısır ve Libya konusunda Katar ile aynı çizgide hareket etmiştir. Mısır, Arap Baharında Katar ile Körfez ülkeleri önemli bir çatışma alanı olmuştur. Bunun sebebi Müslüman Kardeşler'e Katar'ın verdiği açık destektir. Fakat Mısır'da Mursi'nin iktidarına karşı hareketler başlamış ve Şeyh Hamad iktidarı oğlu Temim'e bırakmış, 3 Temmuz 2013'de Abdülfettah es-Sisi askeri darbe yaparak Mısır'da iktidara gelmiştir. Sisi darbesine açıktan destek veren Suudi Arabistan ve BAE Katar'daki büyükelçilerini 2014 yılında geçmişlerdir (Akkaya ve El-Rantisi, 2015: 15). Ancak Katar, Suudi Arabistan ile karşı karşıya gelmek istemediğinden 7 ihvan üyesinin ülkeden ayrılmasını isteyerek olayı yumuşatmaya çalışmıştır. Katar daha sonra da Sisi'ye karşı el-Cezire kanalında ve diplomatik alanda kullandığı dilini daha da yumuşatmış (Özcan ve Devran, 2018: 320) ve Filistin meselesinde zorunlu olarak İsrail'e karşı hareket etmesi gereken bir ülke olduğundan kapıları tamamen kapatmak istememiştir. Ancak Türkiye bu kapsamda tam anlamıyla Sisi'nin karşısında olmuş ve ilişkileri çok düşük düzeye çekmiştir (Akkaya ve El-Rantisi, 2015: 15).

Tunus'taki ilk hareketler başladığında dünya ile birlikte neler olduğunu anlamaya çalışan Türkiye, Mısır'da Hüsnü Mübarek'e Tahrir meydanında başlayan hareketlere karşı çekilme tavsiyesinde bulunmuş, aynı tavsiyeyi dönemin Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'ye de NATO Operasyonları öncesi ve sonrasında da yapmıştır (Kıbaroğlu, 2011: 33).

Libya konusunda Katar da Türkiye ile birlikte hareket etmiş; devrim sürecinde muhaliflere 400 milyon dolar nakdi yardımın yanında ellerindeki petrolün satışında da yardımcı olmuştur. Geçici Milli Konseyi tanıyan ilk ülkelerden olan Katar maddi desteğin yanı sıra El-Cezire kanalı ile de muhaliflere yardım ederek Doha'da yayın yapan Libya TV'nin kurulmasını sağlamıştır (Akkaya ve El-Rantisi, 2015: 18). Libya'da Katar'ın uluslararası güçlerle beraber hareket ettiği söylenebilir. Katar silahlı kuvvetleri muhaliflere silah ve askeri eğitim noktasında yardım etmiştir. Katar Libya'da da Suudi Arabistan ve BAE ile ters yönde politikalar izlemiş bu noktada da Türkiye ile aynı çizgide hareket etmiştir.

Türkiye Suriye'de de hareketler başladığında Devlet Başkanı Başar Esad'a reformlar yapması gerektiği yolunda tavsiyede bulunmuş ancak bunu dikkate almaması üzerine çekilmesi gerektiği mesajını vermiştir (Kıbaroğlu, 2011: 33). İran'ın en sıkı müttefiki konumundaki Suriye (Konukçu, 2018: 83) ile Katar, Arap Baharı öncesinde çok sıkı ilişkiler kurmuş olmasına rağmen Arap Baharı sonrasında ters düşmüştür. Katar'ın Arap Birliği dönem başkanı olduğu dönemde Arap Birliği aracılığıyla Suriye'ye bir heyet göndermiş ancak Suriye'nin heyetin tekliflerini reddetmesi üzerine Arap Birliği üyeliği askıya alınmıştır. Katar bunun üzerine Türkiye ile aynı yönde hareket ederek Suriyeli muhalifleri desteklemiştir. Ancak Suriye'de Esat rejimini destekleyen İran ile bu noktada ters düşmesine ve farklı grupları desteklemiş olmalarına rağmen Suudi Arabistan ile aynı ekseninde hareket etmiştir.

Arap Baharı'nın en çok etkilediği ülkelerden birisi de Körfez İşbirliği Konseyi'ne üye olmayan tek Körfez ülkesi Yemen olmuştur. 2011 yılında yemende halk hareketlerinin başlaması ile birlikte Ali Abdullah Salih'e hem Türkiye hem de Katar koltuğu bırakma çağrısında bulunmuş ancak Husiler tarafından Başkent Sana'nın ele geçirilmesiyle Katar, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri ile birlikte İran destekli Şiiilerin bölgedeki etkinliğine karşı çıkmıştır. Bu noktada Türkiye'de Yemen'de çatışmaların sona ermesi ve siyasi bir çözüm bulunması noktasında hem İran'a hem de Suudi Arabistan'a çağrıda bulunmuştur.

Arap Baharı'nın Bahreyn'deki etkileri de ayaklanmalar şeklinde olmuş; bu noktada İran yine yemendeki gibi Bahreyn'deki ayaklanmalara destek vermiş ancak Katar'da dahil olmak üzere Körfez ülkeleri Suudi Arabistan ile birlikte hareket etmişler ve Halife yönetimine destek vermişlerdir. Ayaklanmaların bastırılmasında Katar ordusu da görev almış ve el-Cezire kanalı da bu noktada diğer ülkelerin aksine yönetimi desteklemiştir. Türkiye bu hareketlerin Şii-Sünni çatışmasına dönüşmesinden endişe duyduğunu, İran'ı Suriye ve Yemen'de kontrol altında tutacak bir hareket tarzını benimsemiş olduğunu ve Katar ile aynı paralelde hareket ettiğini söylemek mümkündür (Oktav, 2013: 73).

2.7. Katar Krizi Çerçevesinde Türkiye-Katar İlişkileri

Tüm Orta Doğu ülkelerini etkisi altına alan Arap Baharı'ndan sonra istikrarın bozulduğu, yönetimlerin zor durumda kaldığı ve birbiriyle rekabet ettiği iç çatışma ve savaşların baş gösterdiği bir ortam oluşmuştur. Bu ortamdan sonra 5 Haziran 2017 tarihinde Suudi Arabistan'ın liderlik ettiği Mısır, BAE ve Bahreyn'in de yer aldığı Arap ülkeleri ortak bir tavırla aniden Katar'la bütün diplomatik ilişkilerine son verdiklerini, ticari ilişkilerini ise durdurdıklarını duyurdular (Dirigöz, 2017: 29).

Katar'daki diplomatik temsilcilerini geri çağırarak, Katar'ın kendi ülkelerini diplomatik temsilcilerinin ülkeyi terk etmesi için 48 saat süre verdiklerini duyurdular (Mevlütöğlü, 2017: 77). Yaptıkları açıklamada Katar'ın terörizme destek verdiğini belirten, ayrıca Katar vatandaşlarının da 14 gün içinde kendi ülkelerini terk etmesini de isteyen bu blok ülkeleri, hava sahası, kara sınırları ve deniz limanlarını da Katar'ın kullanımına kapattılar (Abu Sulaib, 2017: 33). Bu ülkelere Mısır ve Suudi Arabistan ile birlikte hareket eden bazı Arap ülkeleri de katıldıklarını duyurdular. Bir hafta içerisinde Arap bloğunun yanında saf tutan ülke sayısı 15'e ulaşmıştı.

Türkiye, İran ve Irak bu blok karşısında Katar yanında olan ülkeler olarak diyalog ve diplomasiyle sorunun çözüme kavuşturulmasını isteseler de ablukayı kırmaya yönelik gayret göstererek Katar'ın yanında tavır aldıklarını ortaya koymuş oldular. Ayrıca arabuluculuk rolü üstlenen bir üçüncü blok ülkeleri olarak ise Kuveyt, Lübnan ve Umman birlikte olmuştur (Akdoğan, 2017: 19). Bu şekilde bir bloklaşma yeni bir krizin ve ayrışmanın oluştuğunun önemli bir göstergesi oldu. Kriz bu şekilde bir nevi 'Orta Doğu krizi' olmaktan çıkarak uluslararası bir kriz haline dönüştü. (Çavuşoğlu, 2020: 99).

Katar krizi başladıktan sonra Katar'a uygulanan ambargoya yönelik Türkiye hemen harekete geçmiş; kargo uçaklarıyla Katar'a önemli miktarda yardımda bulunmuştur. 25 Aralık 2001 Tarihinde Türkiye ile Katar arasında güvenlik anlaşması imzalanmış bu anlaşmadan sonra Türkiye ile Katar 19 Aralık 2014'te "*Türk Silahlı Kuvvetleri'ne (TSK), Katar'a askerî birlik konuşlandırma; taraflara ortak askerî tatbikat ve eğitim programı gerçekleştirme ve birbirlerinin her türlü askerî tesis, birlik ve kamplarından ayrıca hava sahasından yararlanma hakkını*" veren bir anlaşma dahi imzalanmıştır (Hürriyet, 2015). Ekim 2015 tarihinde El-Reyyan üssüne 130 askerden oluşan Türk Birliği gitmiş; 25 Aralık 2001'de imzalanan "Güvenlik İşbirliği Anlaşması" kapsamında, 2 Aralık 2015 tarihinde ise "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Katar Devleti Hükümeti Arasında Jandarma Eğitim ve Öğretimine İlişkin İşbirliği Protokolü" Doha'da imzalanmıştır (Arslan, 2018: 86). 28 Nisan 2016 tarihinde ise "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Katar Devleti Hükümeti Arasında Katar

Topraklarında 'Türk Kuvvetlerinin Konuşlandırılmasına İlişkin Uygulama Anlaşması'' (Dalay, 2015) imzalanmış, 7 Haziran 2017 tarihinde ise TBMM'de kabul edilmiştir (Yetim, 2020: 25).

Bu anlaşmalara istinaden Katar'da bir Türk Askeri üssü kurulmuş ve bu üsse asker gönderilmiştir. Katar krizi sırasında Arap bloğunun Katar'dan taleplerinin bir tanesi de Katar'daki Türk askeri üssünün kapatılması olmuştur. Ancak Katar bu teklifi kabul etmediği gibi 2019 yılında ikinci bir askeri üssün kurulmasına da izin vermiştir (Erandaç, 2019).

Sonuç ve Değerlendirme

Katar ile Türkiye arasında her geçen gün yükselen bir ivme ile ekonomik işbirliğinin arttığı görülmektedir. Katar sermayesi Türkiye'de çok önemli yatırımlar yapmış ve yatırımları sürekli olarak artmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye-Katar ilişkilerinin hem geçmişten gelen bağlar hem de çevresel faktörler nedeniyle önemli bir karşılıklı bağımlılık oluşturduğunu söylemek mümkündür. Özellikle 2000'li yıllardan sonra Türkiye'nin izlediği denge politikaları sonucunda Batı ile ilişkilerinin zayıflaması ve Türkiye'nin yeni müttefikler aradığı bir ortamda bu karşılıklı bağımlılığın hem ekonomik hem siyasi alanda önemli oranda arttığını söylemek mümkündür. Türkiye-Katar ilişkilerinin zaman zaman kırılabilirlik ve hassasiyet çerçevesinde azalıp arttığı durumlar da olduğu açıktır.

Türkiye, Arap Baharı sürecinde özellikle Suriye konusunda sınır komşusu olması dolayısıyla büyük bir göç hareketiyle karşılaşmış aynı zamanda PKK/YPG terör örgütüne ABD tarafından verilen destek nedeniyle zor durumda kalmış ve Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Fırat Kalkanı harekâtları ile bölgede kendi güvenliğini kendisi sağlama yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde duyduğu uluslararası desteği Katar'da bulmuştur.

Ancak bu operasyonlar Türkiye ile NATO müttefiki olan ve terör örgütüne verdiği destek nedeni ile ABD'nin arasının açılmasına ve Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşmasına ayrıca ve Türkiye'nin kendine yeni müttefikler aramasına neden olmuştur. İran ile ABD arasında Trump'ın iktidara gelmesinden sonra tekrar başlayan yaptırımlar nedeniyle ve İran'ın Suriye rejimini desteklemesi, Türkiye ile İran arasında da önemli bir ayrışmaya neden olmuştur. Ancak Biden dönemi ile Suudi Arabistan ve diğer bölge ülkeleri ile Katar'ın ilişkileri belli bir ölçüde düzelme noktasına gelmiştir.

Bu kapsamda Türkiye özellikle Orta Doğu bölgesinde Suudi Arabistan, Mısır ve ayrıca onları destekleyen ülkeler ile İhvan Hareketinin desteklenmesinden dolayı karşı karşıya gelmiş ve kendisi ile işbirliği yapılacak tek Körfez ülkesi olarak yanında Katar'ı bulmuştur. İsrail'e karşı Hamas'ın desteklenmesi noktasında da Türkiye ve Katar birlikte hareket etmiştir. Türkiye'nin bölgede paralel politikalar izlediği tek ülkenin Katar olması nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler

sürekli olarak gelişmeye mecbur kalmıştır. Bu nedenle Türkiye-Katar arasında önemli bir karşılıklı bağımlılığın oluştuğunu söylemek mümkündür.

Katar, 1979 İran Devriminden sonra devrimi yayma ve diğer ülkelerdeki Şii hakların müdafiliğine soyunan İran ile dengeli, ama dikkatli bir ilişki geliştirmiştir. Suudi Arabistan ile İran arasında yaşanan gerginliklerin ortasında kalması nedeniyle Körfez ülkelerinden ve Suudi Arabistan'dan ayrılan politikalar geliştirerek kendi varlığını ortaya koymaya çalışmıştır. Tunus, Libya ve Mısır'da yaşanan halk hareketleri sürecinde de Türkiye ile birlikte hareket etmiştir. Ayrıca Katar Krizi sonrasında Arap bloğunun kendisine yaptığı baskı neticesinde de Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeye mecbur kalmıştır. Ülkesinde iki ABD üssü bulunan Katar, çok önemli bir Batı müttefiki olarak bölgede arabuluculuk, spor diplomasisi ve en önemlisi de elinde bulundurduğu doğalgaz kaynaklarının kendisine verdiği ekonomik güç sayesinde önemli bir aktör olmuştur.

KAYNAKÇA

- A. Mahdi, C. (2019). Katar ve Suudi Arabistan'ın Siyasi ve Ekonomik İlişkilerinin Bölgesel Etkileri. Ortadoğu Ekonomi Politikası Anabilim Dalı. Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Abu Sulaib, F. Mukhyat (2017). Understanding Qatar's Foreign Policy, 1995-2017. Middle East Policy, 24 (4), 29–44. <https://doi.org/10.1111/mepo.12306>.
- Akdoğan, İ. (2017). Katar Krizi. ORSAM, 9 (81), 16–20.
- Akkaya, G. N. ve El-Rantisi, M. (2015). Arap Baharı Sonrası Katar Dış Politikası ve Körfez Siyaseti (138).
- Arslan, A. (2018). Basra'da Katar Açmazı. Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi, 1 (1), 75–91.
- Başkan, B. (2012). Calutlar Dünyasında Bir Davut. Akademik Orta Doğu, 7 (1), 29–52.
- Berdibek, M. (2016). Türkiye-Ortadoğu İlişkilerinde Karşılıklı Üst Düzey ziyaretler: (1923-2014). Akademik Orta Doğu, 10 (2).
- Bingöl, D. (2019). Katar'da Osmanlı Hâkimiyetine Tarihsel Bir Bakış. Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 4 (1), 79–100. <https://doi.org/10.24186/vakanuvis.535361>.
- Bölme, S. M. ve Çavuşoğlu, E. (2020). Yeni İngiliz Kolonyalizmi. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 17 (65).
- Çavuşoğlu, E. (2020). From Rise to Crisis: The Qatari Leadership. Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 7 (1), 81–109. <https://doi.org/10.26513/tocd.624334>.
- Dalay, G. 2015. Türkiye neden Katar'da askeri üs kuruyor? <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-neden-katarda-askeri-us-kuruyor> (19.11.2020).
- Dirigöz, A. O. (2017). Körfez'de Katar Krizi Sonucu Bölgesel Ayrışma ve ABD'nin Bölgesel Vizyon Eksiklikleri. Ortadoğu Analiz, 28–31.
- Efe, İ. (2017). Katar Krizi ve Al Jazeera. Ortadoğu Analiz, 9 (81), 38–41.
- Erandaç, B. 2019. Katar'da 2. Türk Üssü'nü Kurduk, <https://www.sde.org.tr/bulent-erandac/genel/katarda-2-turk-ussunu-kurduk-kose-yazisi-10952> (20.11.2020).
- Gürkaynak, M. ve Yalçiner, S. (2009). Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 6 (23).
- Hürriyet 2015. İşte Katar ile askeri anlaşmanın detayları, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/iste-katar-ile-askeri-anlasmanin-detaylari-29234032> (13.06.2020).
- Keohane, R. O. ve Nye, J. (2015). Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 12. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.463029>.

- Kıbaroğlu, M. (2011). Arap Baharı ve Türkiye. Adam Akademi, 1 (2).
- Konukçu, Y. (2018). İran'ın Bölgesel Güvenlik Stratejisi. Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 3 (3).
- Kurşun, Z. (1998). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hâkimiyeti.
- Kurşun, Z. 2002. Katar, <https://islamansiklopedisi.org.tr/katar> (20.11.2020).
- Kurşun, Z. (2018). Osmanlı Devleti'nin Basra Körfezi Siyaseti. FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi (12), 1–27.
- Mevlütöğlu, A. (2017). Katar-Suudi Arabistan Krizinin Savunma ve Güvenlik Boyutu. Ortadoğu Analiz, 9 (80), 76–79.
- Oktav, Ö. Z. (2013). Arap Baharı ve Türkiye-Körfez Devletleri İlişkileri. Middle Eastern Analysis/Orta Doğu Analiz, 5 (51).
- Özcan, Ö. F. ve Devran, Y. (2018). Katar Krizi ve El Cezire. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 305–325. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.340128>.
- Öztürk, M. (2010). Arap Ülkelerinde Osmanlı İdaresi. History Studies, 2 (3).
- Öztürkler, H. (2012). Katar Ekonomisinin Genel Özellikleri. Ortadoğu Analiz, 4 (45), 77–83.
- Şahin, M. ve Sarı, B. (2017). 1960-1980 Dönemi Türkiye'nin Üçüncü Dünya ve İslam Ülkeleriyle İlişkileri. Akademik Orta Doğu, 11 (2), 22–47.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı 2020. Yurt Dışı Ziyaretler, <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/yurtdisiziyaretler/> (27.11.2020).
- T.C. Ticaret Bakanlığı 2020. Katar Genel Bilgiler, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/katar/ulke-profilu/genel-bilgiler> (28.11.2020).
- Yetim, M. (2020). Türkiye Katar Ortaklığında Sert Güç. Ortadoğu Analiz, 11 (92), 24–27.